

ВІДГУК
офіційного опонента
доктора економічних наук, професора
ПОГРІЩУКА БОРИСА ВАСИЛЬОВИЧА
на дисертаційну роботу
Сенишин Оксани Степанівни

“Соціально-економічне прогнозування розвитку продовольчого комплексу України”,

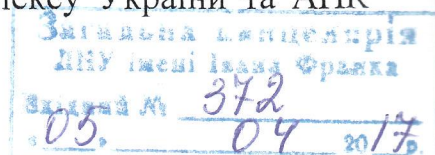
подану на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук
за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством

1. Актуальність теми дисертації та її зв'язок з науковою тематикою

Соціально-економічний розвиток України перманентно супроводжується різноманітними зовнішніми та внутрішніми викликами, що проявляється в різних кризових ситуаціях як у політичному, так і в економічному житті країни. Гостра потреба в позитивних зрушеннях у здобутті національної економічної та політичної самодостатності країни диктує необхідність пошуку принципово нових обґрунтованих підходів до нагального вирішення поставлених перед економікою країни завдань, передусім до здійснення конкретних, глибоко продуманих, ефективних, практичних кроків на шляху до утвердження України як рівноправного та невід'ємного елемента у світовій спільноті.

Для вирішення проблем продовольчого забезпечення України як у найближчій, так і у найвіддаленішій перспективі, зважаючи на трансформаційні процеси в економіці України та посилення європейського вектора розвитку, виникає необхідність залучення сучасного інструментарію дослідження, а саме використання соціально-економічного прогнозування для оптимізації управлінських рішень у практиці управління вітчизняними продовольчими ринками та комплексом загалом. Дисертаційна робота Сенишин Оксани Степанівни є спрямованою на вирішення актуального завдання пошуку шляхів підвищення ефективності функціонування вітчизняного продовольчого комплексу.

Автор представленої дисертаційної роботи переконаний у тому, що позитивним поштовхом, імпульсом до здійснення істотних прогресивних зрушень на сучасному етапі функціонування продовольчого комплексу України та АПК

загалом слугуватиме такий перевірений світовим досвідом, важливий і дійовий засіб і важіль ринкового управління, як соціально-економічне прогнозування. Додатковою аргументацією щодо цього положення є дослідження зарубіжного досвіду державного регулювання розвитку продовольчого комплексу та перспектив його застосування в Україні.

Дисертаційна робота є складовою частиною науково-дослідної роботи кафедри менеджменту Львівського національного університету імені Івана Франка в межах реалізації прикладної держбюджетної теми “Управління структурно-інноваційними процесами в регіоні” (номер державної реєстрації 0112U005141), у рамках якої автором проведено дослідження теоретико-методологічних основ соціально-економічного прогнозування розвитку вітчизняного продовольчого комплексу та побудовано соціально-економічний прогноз перетворення України у конкурентоспроможну продовольчу державу.

Це свідчить про високу науково-теоретичну цінність виконаного дослідження.

2. Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень

За результатами ознайомлення з матеріалами дисертації, її авторефератом та публікаціями здобувача можна зробити наступні висновки.

Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків і практичних рекомендацій, викладених дисертанткою, підтверджується проведенням детальним аналізом теоретичних концепцій і підходів до управління, що наведені у наукових джерелах із 364 найменувань, використання комплексу прийомів та методів наукового пізнання. А саме, за допомогою діалектичного методу пізнання економічних явищ, з'ясовано сутність ключових понять дослідження; порівняльний метод використано для зіставлення показників, які визначають рівень розвитку вітчизняних ринків продовольчих товарів; економіко-статистичний метод дав змогу дослідити стан і тенденції розвитку основних ринків продовольчої продукції України, визначити головні проблеми та перешкоди для їхнього розвитку; використання методу графічної інтерпретації дало можливість наочно відобразити оброблені статистичні дані, пов'язані з процесами функціонування та

розвитку вітчизняного продовольчого комплексу у вигляді рисунків, діаграм, схем тощо; комплексна методика визначення індикаторів достатності споживання основних продовольчих продуктів населенням України (методика продовольчої безпеки) застосована при розрахунку співвідношення між фактичними та раціональними нормами споживання продовольства; метод трендового аналізу дав можливість розрахувати прогностичні значення обсягів виробництва та споживання вітчизняної продовольчої продукції як тваринного, так і рослинного походження та визначити показники рівня самозабезпеченості основними видами вітчизняного продовольства.

Об'єкт, предмет, мета роботи логічно пов'язані та чітко окреслюють поле дослідження. Об'єктом дослідження є функціонування та розвиток продовольчого комплексу України. Предмет дослідження – теоретико-методологічні та прикладні аспекти соціально-економічного прогнозування розвитку вітчизняного продовольчого комплексу.

Думки здобувача викладено послідовно, завдяки чому логіка дослідження є ясною та легко простежується. Наведені в роботі дані мотивовані ходом дослідження і надають уявлення про його результати. Висновки та рекомендації дисертаційної роботи достатньою мірою обґрунтовані, що підтверджено результатами апробації основних положень дисертації. Теоретичні здобутки дисертаційного дослідження впроваджені у навчальний процес на економічному факультеті Львівського національного університету імені Івана Франка, зокрема у процесі викладання дисциплін “Державне регулювання економіки”, “Соціально-економічне прогнозування”, “Економічна діагностика”, “Менеджмент ЗЕД”, “Організація і планування діяльності підприємства”, “Економічний механізм діяльності організації” (довідка № 4818-Н від 23.10.2015 р.).

Також розробки автора знайшли практичне застосування у діяльності ПрАТ “Компанія Ензим” (довідка № 2692 від 17.11.2015 р.), ТзОВ “Агро Л В Лімітед” (довідка № 3725 від 17.09.2015 р.) та ТзОВ “Торгова мережа “Барвінок” (довідка № 410 від 23.11.2015 р.).

Пропозиції автора у контексті підвищення рівня конкурентоспроможності вітчизняної продовольчої продукції на світових ринках використовують

спеціалісти Управління економічної політики Львівської обласної ради при розробці Стратегії розвитку Львівщини до 2017 року, а також щорічної Програми соціально-економічного розвитку Львівської області (довідка № 1-78-1981 від 07.09.2015 р.).

Сукупність зазначених обставин дозволяє стверджувати про обґрунтованість і достовірність отриманих результатів дослідження.

Таким чином, пропозиціям, розробкам та висновкам, які представлені в дисертації О. С. Сенишин, властива повнота та логічність викладення, достатній рівень обґрунтованості і достовірності та наукова новизна.

3. Основні наукові результати, що одержані автором

Наукова новизна результатів дослідження, одержаних автором, представляє собою вироблення комплексного підходу до вирішення проблеми формування концептуальних та методологічних основ соціально-економічного прогнозування розвитку продовольчого комплексу України.

У першому розділі дисертаційної роботи **“Теоретико-методологічні засади дослідження продовольчого комплексу України”** досліджено сутність та структурно-функціональну характеристику продовольчого комплексу (с. 31-39), з'ясовано місце соціально-економічного прогнозування у функціональній структурі механізму розвитку вітчизняного продовольчого комплексу (с. 40-47), розкрито особливості структури природно-ресурсного потенціалу розвитку продовольчого комплексу (с. 63-69).

У зв'язку з неоднозначністю наукових підходів до трактування поняття “продовольчий комплекс” автором запропоновано власне визначення цієї дефініції, а саме як трьохкомпонентну еколого-соціо-економічну систему через призму дослідження стратегії сталого розвитку, що дозволило розглянути його не лише як економічну підсистему взаємозалежних сфер, галузей та виробництв, спрямованих на задоволення суспільних потреб населення продуктами харчування рослинного і тваринного походження в необхідному асортименті та належної якості за умов ефективного використання природно-ресурсного потенціалу, але й як соціальну складову, в основі чого знаходиться людина як

основа суспільного розвитку та як екологічну підсистему, що забезпечує умови для виробництва якісної органічної продовольчої продукції (с. 28).

Заслугує особливої уваги авторська розробка структури механізму розвитку продовольчого комплексу на основі структурно-функціонального аналізу його складових, яку розглянуто як систему інтегрованих взаємозв'язків між функціональними елементами продовольчого комплексу (с. 40-42): державним регулюванням, що за допомогою економічних, адміністративних, правових та інших методів і важелів впливу спрямовує діяльність суб'єктів продовольчого комплексу у напрямках розвитку продовольчих ринків та забезпечує досягнення належного рівня продовольчої безпеки країни; соціально-економічним прогнозування та програмуванням; регулюванням з боку споживачів продовольчих товарів; регулювання з боку суб'єктів інфраструктури продовольчого ринку; регулюванням з боку світового ринку продовольства, що передбачає спрямування розвитку продовольчого комплексу у напрямі міжнародної торгівлі, нарощування обсягів експортного потенціалу, міжнародної інтеграції під впливом глобалізації; саморегулюванням та саморозвитком тощо. Такий підхід дав можливість визначити місце, роль і значення соціально-економічного прогнозування у структурі механізму розвитку вітчизняного продовольчого комплексу.

Другий розділ дисертації **“Методологія соціально-економічного прогнозування розвитку продовольчого комплексу України”** присвячений соціально-економічному прогнозуванню як інструменту дослідження продовольчих потреб, а саме детальній характеристиці його методології дослідження.

Варто відзначити виконаний автором детальний аналіз видів прогнозів, що дав можливість їй доповнити класифікаційну таблицю прогнозів такими класифікаційними ознаками як ступінь інформаційної забезпеченості та структурно-функціональна характеристика об'єктів прогнозування (с. 94-96).

Детальний аналіз методології соціально-економічного прогнозування дозволив автору зробити висновки про те, що по-перше, рівень розвитку сучасного продовольчого комплексу залежить від рівня його функціонування. По-

друге, важливим елементом функціонування продовольчого комплексу є підтримка рівня його продовольчої безпеки. По-третє, його розвиток також тісно пов'язаний з ефективним використанням природно-ресурсного потенціалу.

У третьому розділі дисертаційної роботи **“Соціально-економічна оцінка функціонування та розвитку продовольчого комплексу як основа побудови соціально-економічних прогнозів”** розглянуто продовольчий комплекс України у системі агропромислового виробництва (с. 160-188), здійснено аналіз вітчизняних продовольчих ринків рослинницької (с. 218-245) та тваринницької продукції (с. 192-217).

З огляду на це, визначено, що сучасне функціонування продовольчого комплексу та розвиток вітчизняного продовольчого ринку пов'язані з існуванням продовольчої проблеми, алгоритм вирішення якої слід розглядати у чотирьох площинах: зростання чисельності населення як чинника підвищення попиту на продовольство; використання і збереження землі як головного природного джерела, що забезпечує потреби людства у продовольстві; тенденції і темпи збільшення виробництва продовольства загалом і на душу населення зокрема; аграрна наука як головний чинник забезпечення зростання продовольчих ресурсів планети.

Для визначення ефективності функціонування продовольчого комплексу у системі агропромислового виробництва та споживання, розраховано такі показники: коефіцієнт продовольчого забезпечення населення за видами сільськогосподарської продукції, рівень самозабезпеченості країни, рівень залежності держави від імпортованих закупівель продовольства певного виду та збалансованість попиту і пропозиції певного виду продовольчої продукції. За результатами обчислень з'ясовано, що найвищий рівень продовольчого забезпечення досягнуто у таких товарних групах як хлібні продукти та картопля; дещо нижчий рівень цього показника мали овочі та баштанні, цукор та олія, а найнижчий – стосовно плодів, ягід та винограду, молока та молочних продуктів, м'яса та м'ясопродуктів, риби та рибопродуктів тощо.

На основі проведених автором розрахунків виявлено, що, незважаючи на перевищення пропозиції над попитом стосовно усіх видів продовольства,

збільшення обсягів їхнього споживання практично не відбувається або відбувається незначними темпами, що пов'язано з низькою купівельною спроможністю населення України.

У четвертому розділі дисертаційної роботи **“Соціально-економічне прогнозування розвитку продовольчого комплексу України як умови зміцнення внутрішньої продовольчої безпеки”** визначено пріоритетне значення продовольчої безпеки у процесі формування системи національної безпеки країни (с. 259-290), проаналізовано соціальний розвиток села як умови досягнення продовольчої безпеки України (с. 300-325) та досліджено питання світового досвіду державного регулювання розвитку агропродовольчого комплексу та напрямів його застосування в Україні (с. 329-360).

У дисертації автором здійснено оцінку стану продовольчої безпеки відповідно до **“Методики визначення основних індикаторів продовольчої безпеки”** (с. 275-291), до яких віднесено: добову енергетичну цінність раціону людини; забезпечення раціону людини основними видами продуктів; достатність запасів зерна у державних ресурсах; економічну доступність продуктів та інші. За результатами здійсненої автором оцінки продовольчого ринку на основі законодавчо закріпленої методики визначення основних індикаторів продовольчої безпеки зроблені висновки про тенденції в напрямі покращення їх стану.

Досліджено питання світового агропродовольчого досвіду та можливості його застосування в Україні, зосереджено увагу на аналізі існуючих механізмів державної підтримки вітчизняного агропродовольчого сектору та сільськогосподарського виробництва (с. 347-362).

У п'ятому розділі дисертаційної роботи **“Соціально-економічний прогноз перетворення України у конкурентоспроможну продовольчу державу”** дисертантом здійснено прогностичну оцінку нарощування експортного потенціалу продовольчого комплексу України (с. 397-413); запропоновано напрями підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продовольчої продукції на світових ринках (с. 431-435) та здійснено соціально-економічний прогноз продовольчого комплексу в забезпеченні споживчих потреб населення України у продуктах харчування (с. 436-452).

Комплексно оцінюючи конкурентоспроможність агропродовольчого комплексу України, використано методику розрахунку індексу виявленої порівняльної переваги та досліджено питання конкурентоспроможності вітчизняного сільськогосподарського виробництва й агропромислового виробництва України загалом.

У контексті підвищення рівня конкурентоспроможності вітчизняної продовольчої продукції на світових ринках автором запропоновано низку заходів за такими головними напрямками: збільшення експортного потенціалу вітчизняних виробників сільськогосподарської продукції шляхом розширення товарної структури експорту продовольчих товарів та підтримки продовольчих груп зі зростаючими експортними обсягами; використання позитивного досвіду країн ЄС у регулюванні ринку агропродовольчої продукції в напрямі зміцнення конкурентоспроможності продовольчого комплексу, що передбачатиме прийняття поданого на розгляд Кабінету Міністрів України проекту постанови “Про порядок державної реєстрації генно-модифікованих організмів”; гармонізація вітчизняних стандартів на сільськогосподарську та агропродовольчу продукцію згідно зі стандартами ЄС; посилення кооперації господарств населення виробників сільськогосподарської продукції тощо.

У результаті дослідження здійснено соціально-економічний прогноз місця продовольчого комплексу в забезпеченні споживчих потреб населення України у продуктах харчування шляхом застосування трендової методики для окреслення прогнозних значень обсягів виробництва та споживання продовольчих товарів, на основі яких визначено рівень самозабезпеченості такими товарами на вітчизняному продовольчому ринку.

Практична цінність результатів роботи полягає в обґрунтуванні конкретних методик і рекомендацій щодо соціально-економічного прогнозування розвитку продовольчого сектору України.

Основні науково-прикладні розробки та рекомендації впроваджено на державному рівні у діяльність:

- Львівської обласної державної адміністрації при складанні планової документації та розробці важливих стратегічно-орієнтованих планів та програм,

спрямованих на забезпечення сталого розвитку регіонального агропромислового комплексу;

- Львівської обласної ради при розробці Стратегії розвитку Львівщини до 2017 року, а також щорічної Програми соціально-економічного розвитку Львівської області;

- Львівської міської ради при формуванні стратегічних пріоритетів новостворених об'єднаних територіальних громад, а також при підготовці Стратегії розвитку Львівської області до 2020 року та Програми соціально-економічного та культурного розвитку Львівської області на 2017 рік.

Авторські розробки знайшли практичне застосування у діяльності ПрАТ “Компанія Ензим”, ТзОВ “Агро Л В Лімітед” та ТзОВ “Торгова мережа “Барвінок”.

Теоретичні здобутки дисертаційного дослідження впроваджені у навчальний процес на економічному факультеті Львівського національного університету імені Івана Франка, зокрема у процесі викладання дисциплін “Державне регулювання економіки”, “Соціально-економічне прогнозування”, “Економічна діагностика”, “Менеджмент ЗЕД”, “Організація і планування діяльності підприємства”, “Економічний механізм діяльності організації”.

4. Дискусійні положення та зауваження до роботи

У цілому дисертаційна робота Сенишин О.С. є комплексним, завершеним науковим дослідженням, яка заслуговує позитивної оцінки. Проте, необхідно висловити такі зауваження.

1. У розділі 2 дисертаційної роботи, який присвячений методологічним засадам соціально-економічного прогнозування розвитку продовольчого комплексу України, не достатньо висвітленою є оцінка інформаційного навантаження рисунку 2.4. параграфу 2.2. дисертаційної роботи, що відображає класифікацію методів соціально-економічного прогнозування (с. 103), не усі з перелічених груп методів є достатньо обґрунтованими, а питання віднесення методів аналізу ієрархій, барометричних методів та fuzzy (фузі)-технологій до змішаних методів прогностики потребує додаткового пояснення.

2. На рис. 2.7 (с.139) автором представлено методологію дослідження розвитку вітчизняного продовольчого комплексу через призму трьох параметрів її стану: показників рівня розвитку продовольчого комплексу, індикаторів продовольчої безпеки та показників ефективності використання, відтворення та збереження продовольчого природно-ресурсного потенціалу. Проте диференціації потребують індикатори продовольчої безпеки, де слід було б визначити увесь їх спектр з відображенням комплексної характеристики.

3. Третій розділ дисертації присвячений проблемам виробництва, реалізації та споживання продовольчої продукції (с. 155-174), в якому автором розраховано показники ефективності продовольчого виробництва та обґрунтовано власні висновки. З огляду на те, варто було б більше уваги приділити підкомплексу переробки продовольчої сировини та його місце у системі агропродовольчого виробництва, хоча автором у параграфі 1.2. (с. 56-59) здійснено аналіз розвитку кооперативного руху в Україні як головного елемента інфраструктури вітчизняного продовольчого комплексу та рушія переробної галузі.

4. На с. 179-187 дисертаційної роботи запропоновано комплексну систему показників для розрахунку рівня розвитку ефективного функціонування продовольчого комплексу. Потребує уточнення за якими саме критеріями виокремлено вищеперелічені показники та проведена їх систематизація.

5. У четвертому розділі дисертації автором застосовано “Методику визначення основних індикаторів продовольчої безпеки”, затвердженої Постановою Кабінету Міністрів України від 5 грудня 2007 р. № 1379 “Деякі питання продовольчої безпеки” та розраховано основні індикатори продовольчої безпеки (с. 275-290), що дало змогу автору визначити та обґрунтувати пріоритетні напрями розвитку продовольчого комплексу у контексті забезпечення продовольчої безпеки України. Виділені здобувачем напрями потребують більш чіткої інтерпретації.

6. Розрахунковий матеріал дисертації потребує оновлення статистичних даних. Зокрема, досліджуючи проблеми державної підтримки агропродовольчого

сектора України за конкретними напрямками (с. 328-341), автору варто було б представити статистичний матеріал за 2014-2015 роки.

7. У параграфі 5.3. здійснено соціально-економічний прогноз місця продовольчого комплексу в забезпеченні споживчих потреб населення України у продуктах харчування шляхом застосування трендової методики, на основі якої визначено рівень самозабезпеченості продовольчими товарами на вітчизняному продовольчому ринку (с. 436-450). У теорії та практиці управління трендова методика здебільшого враховує перенесені тенденції розвитку явищ та процесів минулих періодів на майбутнє. У сучасних умовах динамічного розвитку економіки, окрім вищезазначеної методики, доцільно було б додатково застосувати й інші методи аналізу та моделювання з урахуванням потреби до врахування змін у середовищі функціонування.

5. Ступінь використання матеріалів і висновків кандидатської дисертації

Матеріали, науково-методичні результати кандидатської дисертації Сенишин Оксани Степанівни на тему “Організаційно-економічне забезпечення процесу ділового планування у корпоративному секторі України”, яка була захищена у 2007 році за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук, не використовувались у цій дисертації, які подано на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук.

6. Загальні висновки і оцінка дисертації

Докторська дисертація Сенишин Оксани Степанівни, виконана на актуальну тему, є завершеною науковою працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані теоретичні, методологічні, науково-методичні та практичні результати, що в сукупності вирішують наукову проблему – розроблення теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо соціально-економічного прогнозування розвитку продовольчого комплексу України.

Дисертаційна робота Сенишин О.С. є самостійним змістовним дослідженням з проблем соціально-економічного прогнозування розвитку продовольчого комплексу України. Робота містить концептуальні, методологічні та практичні результати, які мають суттєве значення. Рисами, що відзначають проведення дослідження, є обґрунтованість аргументів на користь виконаних розробок, вагомість наукових результатів, практична спрямованість дисертаційної роботи. Науковий рівень виконаного дослідження та зміст роботи свідчать про глибоку обізнаність автора щодо предмета дослідження, володіння методичним апаратом, вміння надати критичну оцінку великого обсягу наукової інформації.

Актуальність вибраної теми дослідження є безсумнівною. Заявлену мету дисертації досягнуто, відповідні їй завдання виконано. Загальні висновки і пропозиції, наведені в роботі, відображають основні результати проведеного дослідження. Відповідно до теми, мети та завдань дисертації автора отримані наукові результати, що мають наукову новизну, практичне значення та наявність предмету публічного захисту.

Аналіз змісту автореферату, друківаних праць за темою дисертації дозволяє зробити висновок, що в них достатньо повно відображено методика дослідження, наукові результати і основні висновки. Автореферат дисертаційної роботи є ідентичним змісту і структурі дисертації. Усі пункти наукової новизни дослідження, які заявлені в авторефераті, необхідним чином відображено у дисертаційній роботі.

Основні положення дисертаційної роботи, що мають наукову новизну, достатньо повно і аргументовано розкриті в опублікованих працях. За основними результатами дисертаційної роботи опубліковано 62 наукові праці загальним обсягом 63,7 друк. арк., з них: 1 одноосібна монографія; 1 монографія у співавторстві; 6 розділів у 4-х колективних монографіях; 30 статей, 21 з яких – у вітчизняних фахових наукових виданнях, 7 – в іноземних виданнях та 2 – у фахових виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз; 1 підручник у співавторстві та 1 навчальний посібник у співавторстві (з грифами

МОН України); 22 тези доповідей. Таким чином, основні положення дослідження пройшли усі види апробації: вони опубліковані, впроваджені, обговорені на науково-практичних конференціях різного рівня.

Виходячи із вищенаведеного, дисертаційна робота Сенишин Оксани Степанівни на тему “Соціально-економічне прогнозування розвитку продовольчого комплексу України” за змістом, важливістю, структурою, обсягом та оформленням повністю відповідає вимогам, визначеним у пп. 9, 10, 13 “Порядку присудження наукових ступенів” (затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, зі змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 656 від 19 серпня 2015 р. та № 1159 від 30.12.2015), а її автор – Сенишин Оксана Степанівна – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор,
заслужений працівник освіти України,
професор кафедри економіки
підприємств і корпорацій, директор Вінницького
навчально-наукового інституту економіки
Тернопільського національного
економічного університету

[Handwritten signature]

Б. В. Погрішук

Підпис	<i>Б. В. Погрішук</i>
Завіряю:	<i>Гарашко Г. О.</i>
Зав. загальним відділом	<i>Гарашко Г. О.</i>

*Відсутні надійшли до спеціалізованої вченої ради
35.057.01
Вчений секретар
5.04.2017 р
Шелест І. Іванович*